

**EKOLOGIK MAVZUDAGI NUTQNI RIVOJLANTIRISH ORQALI
BOLALARDA TABIATGA MUNOSABATNI SHAKLLANTIRISH****Ruziyeva Nodira Kodirjanovna**

Direktor urinbosari

Sergeli tumani 552-DMTT

Annotatsiya: Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik mavzudagi nutqni rivojlantirish orqali tabiatga bo'lgan munosabatni shakllantirish masalalari o'rganiladi. Nutqni rivojlantirish va ekologik ma'lumotni o'quvchilarga yetkazishning samarali usullari, metodik va pedagogik tavsiyalar ko'rsatiladi. Ushbu tadqiqot pedagoglar uchun bolalarda tabiatni sevishtirish, atrof-muhitni asrashga qiziqishni uyg'otish va ekologik ongni shakllantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Ekologiya, nutqni rivojlantirish, maktabgacha ta'lim, bolalar, tabiatga munosabat, pedagogik metodlar

Kirish

Maktabgacha yoshdagi bolalarda tabiatga hurmat va sevgi hislarini shakllantirish, ularni atrof-muhitni asrashga o'rgatish muhim pedagogik vazifalardan biridir. Shu maqsadda ekologik mavzudagi nutqni rivojlantirish katta ahamiyatga ega. Nutq, nafaqat muloqot vositasi, balki bolalarning tafakkuri, dunyoqarashi va hissiy dunyosini rivojlantirishda asosiy vosita hisoblanadi.

Bugungi kunda ekologik muammolar ortib borayotgan bir paytda, bolalarda tabiatga munosabatni erta yoshdan shakllantirish zarurati ortmoqda. Nutqni rivojlantirish orqali ular o'z fikrini ifodalash, ekologik tushunchalarni tushunish va tabiatni asrashga qiziqish hosil qilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Asosiy qism**1. Nutqni rivojlantirishning ekologik maqsadlari**

Nutqni rivojlantirish jarayonida bolalarda quyidagi ekologik ko'nikmalar shakllantiriladi:

Tabiat ob'ektlarini aniqlash va tasvirlash qobiliyati.

Ekologik hodisalarni tushuntirish va izohlash.

O'z fikrini va his-tuyg'ularini tabiat bilan bog'liq mavzularda ifodalash.

Bolalar nutqini ekologik mavzularda rivojlantirish ular uchun qiziqarli o'yinlar, hikoyalar va mashqlar orqali amalga oshiriladi.

2. Pedagogik usullar va metodlar

Nutqni rivojlantirish va ekologik munosabatni shakllantirishda quyidagi usullar samarali hisoblanadi:

1. Hikoya va ertaklar orqali – Bolalarga tabiat va hayvonlar haqidagi ertaklar aytish, so‘ng ular bilan suhbatlashish.

2. Rasm va tasvir ishlari – Tabiatga oid rasm chizish va tasviriyl faoliyat orqali nutqni boyitish.

3. Ekologik o‘yinlar – Masalan, “Kimning uyi toza?”, “O‘simliklar va hayvonlar” kabi o‘yinlar orqali tabiatni muhofaza qilish tushunchasini o‘rgatish.

4. Suhbat va munozara – Bolalarga atrof-muhitni asrashning ahamiyati haqida savollar berish va ularni fikr bildirishga rag‘batlantirish.

5. Amaliyl tadbirlar – Bog‘da yoki sinfda o‘simlik ekish, tabiatni kuzatish mashqlari bolalarda ekologik ongni mustahkamlaydi.

Bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish omillari va metodlari

Ekologik madaniyatni shakllantirish maktabgacha ta‘lim tizimining muhim yo‘nalishlaridan biridir. Bugungi kunda atrof-muhit muammolarining kuchayishi bolalarda tabiatga ongli munosabatni erta yoshdan shakllantirish zarurligini ko‘rsatmoqda. Ekologik tarbiya orqali bola tabiatni sevis, uni asrash, resurslardan tejamlkor foydalanish, jonivor va o‘simliklarga mehr bilan qarash kabi fazilatlarni egallaydi.

Ekologik madaniyatni shakllantirishning asosiy omillari:

1. Oilaviyl muhit— ota-onalarning tabiatga munosabati, ularning ekologik madaniyati bolaning ongiga bevosita ta‘sir qiladi.2. Maktabgacha ta‘lim muassasasi— tarbiyachining ekologik bilimlarni o‘rgatishdagi yondashuvi, o‘quv mashg‘ulotlari sifati.3.Tabiat bilan bevosita aloqa — ekskursiyalar, kuzatishlar, ekish ishlari orqali bola tabiatni his etadi.4. Axborot muhitining ta‘siri — televizor, internet, multfilmlar va kitoblar orqali bola ekologik tushunchalarni o‘zlashtiradi.

Ekologik madaniyatni shakllantirish metodlari:

- Kuzatish usuli – bolalar tabiatdagi o‘zgarishlarni kuzatib, sabablari haqida suhbatlashadilar.

- Amaliyl faoliyat– daraxt ekish, gullarni parvarishlash, chiqindilarni to‘g‘ri ajratish.

- Didaktik o‘yinlar – “Tabiat do‘sti kim?”, “Chiqindilarni ajratamiz”, “O‘simlikni parvarish qil!” kabi o‘yinlar orqali ekologik fikrlashni mustahkamlash.

- Rol o‘ynash o‘yinlari– bolalar o‘zlarini tabiat muhofazachilari, qushlar yoki daraxtlar o‘rniga qo‘yadilar.- Suhbat va muhokama– ekologik mavzularni muhokama qilish orqali bolalarda mustaqil fikrlash va xulosa chiqarish shakllanadi.Innovatsion metodika va yangilik:So‘nggi yillarda ekologik tarbiyada STEAM yondashuvikeng qo‘llanilmoqda. Bu yondashuv orqali bolalar fan, texnologiya, muhandislik, san‘at va matematika elementlarini birlashtirib, ekologik muammolarga ijodiy yechim topishga o‘rganadilar. Masalan, “Chiqindidan foydali buyum yasaymiz” loyihasi bolalarda qayta ishlash tushunchasini mustahkamlaydi.

Tavsiyalar:

- Tarbiyachilar uchun ekologik tarbiya bo'yicha maxsus metodik qo'llanmalar tayyorlash.
- Har bir bog'chada "Ekologiya burchagi" tashkil etish.
- Bolalar uchun ekologik viktorinalar, teatrlashtirilgan sahnalar o'tkazish.
- Ota-onalar bilan hamkorlikda ekologik aksiyalar tashkil etish.

Bolalarda tabiatga munosabatni shakllantirishning afzalliklari

Bolalar o'z his-tuyg'ularini atrof-muhit bilan bog'lay boshlaydi.

Nutq orqali o'z fikrini erkin ifodalay olish ko'nikmasi rivojlanadi.

Ekologik ong, tabiatni asrash va hurmat qilish odatlari bolalikdan shakllanadi.

Jamiyatdagi ekologik mas'uliyatni anglash qobiliyati oshadi.

Bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish: omillar va metodlar

Ekologik madaniyat – bu insonning tabiat bilan uyg'un hayot kechirish qobiliyati, atrof-muhitni asrash va unga hurmat bilan qarash ko'nikmalarini o'zida mujassam etgan madaniy qobiliyatdir. Bolalikdan shakllantirilgan ekologik madaniyat insonning kelajakdagi hayoti va jamiyatdagi ekologik mas'uliyatini belgilaydi. Shu sababli, maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish pedagogik va psixologik jihatdan muhim hisoblanadi.

1. Ekologik madaniyatni shakllantirish omillari

Bolalarda ekologik madaniyatni rivojlantirishda bir nechta asosiy omillar mavjud:

1. Oilaviy muhit – Bolalar ota-ona va oila a'zolari orqali tabiatga bo'lgan hurmatni o'rganadilar. Masalan, ota-onaning chiqindilarni ajratishi yoki ekologik hayot tarzini qo'llab-quvvatlashi bolaga o'rnak bo'ladi.

2. Ta'lim muassasalari – Maktabgacha ta'lim muassasalari ekologik faoliyat va mashg'ulotlarni muntazam o'tkazib, bolalarda tabiatni sevish va asrash hissinii uyg'otadi.

3. Atrof-muhit bilan bevosita muloqot – Bolalar bog'lar, parklar, tabiat qo'riqxonalar kabi joylarda ekologik faoliyat bilan shug'ullanish orqali ekologik bilim va ko'nikmalarini rivojlantiradi.

4. Nutq va muloqot vositalari – Hikoya, ertak, suhbat va o'yinlar orqali tabiat va ekologik tushunchalarni oson va qiziqarli shaklda o'rgatish mumkin.

5. Ijtimoiy omillar – Do'stlar, muhit va jamiyatdagi ekologik qadriyatlar bolalarning ekologik xatti-harakatlarini shakllantiradi.

2. Ekologik madaniyatni shakllantirish metodlari

Bolalarda ekologik madaniyatni rivojlantirishda quyidagi pedagogik va metodik usullar samarali hisoblanadi:

1. Hikoya va ertaklar orqali

Tabiat, hayvonlar va o‘simliklar haqidagi hikoya va ertaklar bolalarni ekologik qadriyatlar bilan tanishtiradi.

Hikoyadan so‘ng suhbat olib borish bolalarning fikrlash va nutq ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

2. Rasm va tasvir ishlari

Bolalar rasm chizish, tabiat sahnalarini yaratish orqali ekologik tushunchalarni vizual tarzda qabul qiladi.

Masalan, “O‘simliklar va hayvonlarni himoya qilamiz” mavzusida rasm ishlari.

3. Ekologik o‘yinlar va rolli o‘yinlar

“Kim tabiatni himoya qiladi?” yoki “Chiqindini ajratish” kabi o‘yinlar orqali bolalarda ekologik ong rivojlantiriladi.

Rolli o‘yinlar bolalarni atrof-muhitni asrashga qiziqtiradi.

4. Amaliy tadbirlar

Bog‘da o‘simlik ekish, daraxt parvarishi, hayvonlar uchun suv qo‘yish kabi faoliyatlar bolalarda ekologik madaniyatni mustahkamlaydi.

5. Suhbat va muhokama

Bolalar bilan tabiat va ekologiya mavzularida suhbat olib borish, savollar berish va ularning fikrlarini tinglash orqali ekologik xulq shakllantiriladi.

6. Multimedia va interaktiv metodlar

Bolalar uchun mo‘ljallangan videolar, animatsiyalar va interaktiv taqdimotlar orqali ekologik tushunchalar qiziqarli tarzda o‘rgatiladi.

Xulosa

Bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirishda oilaviy, maktabgacha ta’lim va ijtimoiy omillar muhim rol o‘ynaydi. Nutq, o‘yin, amaliy mashg‘ulotlar va tasviriy faoliyat orqali bolalar tabiatni sevis, hurmat qilish va unga g‘amxo‘rlik qilish odatlarini egallaydilar. Shu tarzda shakllangan ekologik madaniyat bolalarning kelajakdagi mas’uliyatli va ekologik ongli fuqarolar bo‘lishiga xizmat qiladi. Ekologik mavzudagi nutqni rivojlantirish orqali bolalarda tabiatga bo‘lgan ijobiy munosabatni shakllantirish muhim pedagogik vazifa hisoblanadi. Nutqni rivojlantirish usullari va ekologik faoliyat birlashtirilganda, bolalarda atrof-muhitni sevis, unga g‘amxo‘rlik qilish va ongli qaror qabul qilish ko‘nikmalari rivojlanadi. Shu sababli, maktabgacha ta’lim muassasalarida pedagoglar ekologik mavzudagi nutqni rivojlantirishga alohida e’tibor qaratishi lozim.

Tavsiyalar

1. Bolalar bilan ekologik mavzularda muntazam suhbat va o‘yinlar tashkil qilish.
2. Oilalarni ekologik tarbiyaga jalb qilish, uyda chiqindilarni ajratish, daraxt ekish kabi faoliyatni qo‘llab-quvvatlash.
3. Multimedia vositalaridan foydalanib, ekologik mavzularni qiziqarli tarzda yetkazish.

4. Amaliy faoliyatlar orqali bolalarga tabiatni himoya qilish ko'nikmalarini o'rgatish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Aliyeva, M. (2020). Maktabgacha yoshda nutqni rivojlantirish metodlari. Toshkent.
2. Karimova, S. (2021). Bolalarda ekologik tarbiya. Toshkent.
3. Usmonov, B. (2019). Pedagogik texnologiyalar va o'yinlar orqali tarbiya. Samarqand.
4. Shodmon, H. (2022). Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq va fikrlashni rivojlantirish. T.: Fan.